

УДК 347.9:347.965:347.63:347.44

DOI 10.37749/2308-9639-2026-4(280)-11

С. О. ЯКИМЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент, в. о. професора
кафедри приватного права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: orcid.org/0000-0003-1848-494X

ПРАВО ДИТИНИ НА СІМ'Ю ТА ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПРЕДСТАВНИЦТВО МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

У статті досліджено актуальну проблему правового та етичного забезпечення представництва малолітніх осіб у цивільному судочинстві, зокрема через механізм укладення договору про надання професійної правничої допомоги в інтересах дитини. Актуальність теми зумовлена відсутністю належного нормативного врегулювання договірних та процесуальних аспектів представництва дитини, а також ризиком виникнення конфлікту інтересів між дитиною та її законними представниками.

Метою дослідження є комплексний аналіз процесуальних та етичних аспектів укладення договору про надання правничої допомоги в інтересах малолітніх осіб, визначення його правової природи та меж допустимості з урахуванням сучасної судової практики. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний, порівняльно-правовий, системний та аналіз судової практики.

У результаті дослідження встановлено, що договір про надання правничої допомоги у справах за участю малолітніх осіб має комплексний характер і виконує не лише договірну, а й гарантійну функцію забезпечення права дитини на судовий захист. Обґрунтовано, що адвокат, вступаючи у договірні відносини із законним представником, повинен діяти насамперед в інтересах дитини. Наукова новизна полягає у визначенні договору про правничу допомогу як інструменту реалізації процесуальних гарантій дитини та обґрунтуванні необхідності запровадження моделі незалежного представництва дитини в українському праві. Практичне значення дослідження полягає у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства, зокрема щодо запровадження незалежного представника дитини та деталізації етичних стандартів адвокатської діяльності.

Зроблено висновок про необхідність поєднання договірної природи правничої допомоги з принципом найкращих інтересів дитини та впровадження дитиноцентричної моделі представництва у цивільному судочинстві.

Ключові слова: право дитини на сім'ю, професійна правнича допомога, представництво малолітніх осіб, договір про надання правничої допомоги, цивільне судочинство, найкращі інтереси дитини, представництво дитини, конфлікт інтересів, адвокатська етика, правосуддя, дружнє до дитини.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю забезпечення ефективного захисту права дитини на сім'ю як одного з базових особистих

СІМЕЙНЕ ПРАВО

немайнових прав, що гарантується як національним законодавством, так і міжнародно-правовими актами. У сучасних умовах розвитку цивільного судочинства та ускладнення сімейних правовідносин особливого значення набуває питання належного представництва інтересів малолітніх осіб у суді, зокрема через механізм професійної правничої допомоги.

Разом із тим, участь адвоката у справах за участю малолітніх осіб породжує низку складних правових і етичних питань, пов'язаних із укладенням договору про надання правничої допомоги в інтересах дитини. Специфіка правового статусу малолітньої особи, обмеженість її цивільної дієздатності, а також участь законних представників у таких правовідносинах обумовлюють необхідність визначення меж автономії волі сторін договору та допустимості укладення таких договорів від імені дитини.

Окремої уваги потребує узгодження довірних механізмів представництва з процесуальними нормами цивільного судочинства та вимогами адвокатської етики, зокрема щодо дотримання принципу найкращих інтересів дитини, недопущення конфлікту інтересів та забезпечення належного рівня професійної відповідальності адвоката. У цьому контексті особливого значення набуває сучасна судова практика, зокрема правові позиції Верховного Суду, які формують підходи до оцінки дійсності договорів про правничу допомогу та меж представництва малолітніх осіб.

Зокрема, постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі №645/5180/19 [1] актуалізувала проблему правової природи договору про представництво малолітньої дитини та визначення належного суб'єкта укладення такого договору, що свідчить про наявність прогалин у правовому регулюванні та неоднозначність правозастосовної практики.

Таким чином, необхідність комплексного дослідження процесуальних та етичних аспектів укладення договору про надання правничої допомоги в інтересах малолітніх осіб, з урахуванням сучасної судової практики,

зумовлює актуальність обраної теми та її значення для подальшого розвитку цивільного процесуального та сімейного права.

Метою дослідження є комплексний науковий аналіз процесуальних та етичних аспектів укладення договору про надання професійної правничої допомоги в інтересах малолітніх осіб у справах щодо реалізації права дитини на сім'ю, а також визначення правової природи такого договору, меж його допустимості та особливостей застосування з урахуванням сучасної судової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана з організаційно-правовими засадами та статусом адвокатури, окресленням її ролі у правозахисній системі, а також специфікою реалізації функцій судового представництва і захисту, традиційно перебуває у центрі уваги вітчизняної правової науки. Відповідні питання досліджувалися у працях Н. М. Таварткиладзе, Т. В. Варфоломєєвої, Я. П. Зейкана, Д. П. Фіолєвського, С. Я. Фурси, П. В. Хотенця та інших науковців, які заклали теоретичні засади дослідження професійної діяльності адвоката та його процесуального статусу.

Водночас у сучасній правовій доктрині активізувалися дослідження, присвячені захисту прав дитини, зокрема права на сім'ю, а також участі малолітніх осіб у цивільному судочинстві. Так, у працях В. А. Ватраса, І. Р. Калаура [2], І. Л. Сердечної, М. В. Менджул [3], О. В. Ступак [4], та інших досліджуються питання реалізації принципу найкращих інтересів дитини, особливості здійснення її представництва, а також проблеми забезпечення ефективного судового захисту сімейних прав дитини. У зазначених роботах наголошується на необхідності врахування вікових та психологічних особливостей дитини, а також на важливості забезпечення належного рівня правничої допомоги як складової гарантії реалізації її прав.

Окремі аспекти професійної діяльності адвоката в умовах сучасних викликів досліджуються і в новітніх наукових працях. Зокрема, В. І. Теремецький та Л. В. Білінська звертають увагу на використання адвокатом

СІМЕЙНЕ ПРАВО

медіативних технік як інструменту ефективної комунікації та зниження конфліктності правовідносин [5]. Проблематика етичних дилем у взаємовідносинах адвоката із судом розкрита у дослідженні Є. В. Дуліби та В. І. Теремецького, де акцентовано на необхідності дотримання балансу між процесуальною активністю та етичними стандартами професії [6]. Водночас питання дисциплінарної відповідальності адвокатів за порушення правил адвокатської етики, у тому числі у публічному та цифровому просторі, детально проаналізовано у роботі С. О. Якимчук [7].

Разом із тим, попри значний науковий доробок, питання укладення договору про надання професійної правничої допомоги в інтересах малолітніх осіб, його правової природи, суб'єктного складу та меж допустимості залишаються недостатньо дослідженими. У науковій літературі переважно аналізуються загальні аспекти представництва або процесуального статусу дитини, тоді як договірний вимір цих правовідносин розглядається фрагментарно.

Крім того, недостатньо висвітленими залишаються процесуальні та етичні аспекти діяльності адвоката у справах щодо реалізації права дитини на сім'ю, зокрема питання співвідношення інтересів дитини та її законних представників, можливості виникнення конфлікту інтересів, а також меж професійної автономії адвоката при здійсненні представництва малолітньої особи.

Таким чином, попри наявність значної кількості наукових досліджень у сфері адвокатури, сімейного права та цивільного судочинства, комплексне дослідження процесуальних та етичних аспектів укладення договору про надання правничої допомоги в інтересах малолітніх осіб, з урахуванням сучасної судової практики, зокрема правових позицій Верховного Суду, залишається актуальним і потребує подальшого наукового осмислення.

Виклад основного матеріалу. Право дитини на сім'ю є одним із фундаментальних особистих немайнових прав, яке гарантується як національним законодавством України, так і міжнародно-правовими актами.

Зокрема, відповідно до ст. 3, 7, 9 та 12 Конвенції про права дитини [8], держава зобов'язана забезпечити найкращі інтереси дитини, право на сімейне виховання, підтримання сімейних зв'язків та право бути вислуханою у процесах, що її стосуються. На національному рівні ці положення конкретизуються, зокрема, у ст. 141, 150, 151 Сімейного кодексу України [9], які закріплюють обов'язок батьків забезпечувати розвиток дитини та право дитини на належне виховання у сім'ї.

Практика Європейського суду з прав людини відіграє системоутворюючу роль у формуванні стандартів реалізації права дитини на сім'ю та її процесуального захисту. Як узагальнено в Огляді рішень ЄСПЛ щодо права дитини бути почутою [10], принцип забезпечення найкращих інтересів дитини виступає не лише матеріально-правовим орієнтиром, а й процесуальним стандартом, який визначає межі дискреції національних органів під час вирішення сімейних спорів [11].

ЄСПЛ послідовно наголошує, що право дитини бути почутою є невід'ємним елементом права на повагу до сімейного життя за ст. 8 Конвенції. Дитина, здатна сформулювати власну позицію, повинна бути належним чином залучена до процесу прийняття рішень, а її думка - оцінена відповідно до віку та рівня зрілості [10].

Водночас Суд підкреслює, що забезпечення участі дитини у процесі не може мати формального характеру. Національні суди зобов'язані створювати такі процесуальні механізми, які гарантують реальну можливість дитини висловити свою позицію та впливати на результат розгляду справи. Невиконання цього обов'язку розцінюється як порушення державою позитивних зобов'язань за Конвенцією [10].

Особливу увагу ЄСПЛ приділяє адаптації процесуальних процедур до потреб дитини. Як зазначено в огляді, застосування загальних процесуальних правил без урахування віку та вразливості дитини може призвести до порушення її прав, зокрема через знецінення її показань або обмеження участі у провадженні [10].

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Узагальнюючи підходи Суду, можна констатувати, що принцип найкращих інтересів дитини у практиці ЄСПЛ має комплексний характер і реалізується через: - забезпечення права дитини бути почутою; - врахування її думки при ухваленні рішення; - створення процесуальних гарантій ефективної участі; - забезпечення належного та незалежного представництва її інтересів.

Таким чином, практика ЄСПЛ підтверджує, що ефективна реалізація права дитини на сім'ю можлива лише за умови поєднання матеріально-правових норм із процесуальними гарантіями, ключовим елементом яких є забезпечення участі дитини у провадженні та належного представництва її інтересів.

У національному процесуальному праві такі гарантії закріплені, зокрема, у ст. 2, 12, 13, 43, 44, 58 Цивільного процесуального кодексу України [12], які визначають принципи змагальності, рівності сторін, добросовісності учасників процесу, а також регламентують представництво у суді. Відповідно до ст. 58 ЦПК України представником у суді може бути адвокат, що надає професійну правничу допомогу, а ст. 59 Конституції України гарантує кожному право на таку допомогу [13].

У цьому контексті особливого значення набуває договір про надання професійної правничої допомоги, який виступає правовою підставою представництва інтересів малолітньої дитини. Саме через цей договір реалізуються процесуальні гарантії, визначені як національним законодавством, так і практикою ЄСПЛ, що підкреслює його ключову роль у забезпеченні ефективного судового захисту права дитини на сім'ю.

У системі гарантій ефективного захисту прав дитини, зокрема права на сім'ю, важливе місце посідає договір про надання професійної правничої допомоги, який виступає правовою підставою здійснення представництва адвокатом у цивільному судочинстві. Відповідно до ст. 1, 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [14], договір про надання правничої допомоги є домовленістю, за якою адвокат зобов'язується здійснювати захист, представництво або

надавати інші види правничої допомоги клієнту, а клієнт - оплатити такі послуги (якщо інше не передбачено законом).

Разом із тим, укладення такого договору в інтересах малолітньої дитини має суттєву специфіку, що зумовлена особливостями її цивільної дієздатності. Згідно зі ст. 31 Цивільного кодексу України малолітня особа (до 14 років) не має повної цивільної дієздатності, а відтак не може самостійно укласти цивільно-правові договори. Відповідно, такі правочини вчиняються від її імені її законними представниками - батьками (усиновлювачами) або опікунами (ст. 242 ЦК України [15], ст. 14, 15 Сімейного кодексу України) [9].

У контексті цивільного судочинства це означає, що договір про надання правничої допомоги в інтересах малолітньої особи укладається не самою дитиною, а її законним представником, який діє в її інтересах. Водночас адвокат, здійснюючи представництво, зобов'язаний орієнтуватися не лише на волю законного представника, а насамперед на найкращі інтереси дитини, що випливає як із положень національного законодавства, так і з міжнародних стандартів.

Важливі орієнтири щодо правової природи та особливостей укладення такого договору сформульовані у практиці Верховного Суду. Зокрема, у постанові від 31 січня 2024 року у справі № 645/5180/19 [1] Суд звернув увагу на специфіку укладення договору про надання правничої допомоги щодо малолітньої особи та необхідність належного визначення суб'єкта, який уповноважений укладати такий договір.

У зазначеній справі Верховний Суд фактично виходив із того, що малолітня дитина не може виступати самостійною стороною договору про надання правничої допомоги, оскільки не наділена необхідним обсягом цивільної дієздатності. Відповідно, укладення такого договору можливе лише через законного представника, який діє в інтересах дитини. При цьому суд акцентував увагу на необхідності перевірки дійсності повноважень особи, яка укладає договір, а також на відповідності такого договору інтересам дитини [1].

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Правова позиція Верховного Суду узгоджується із загальними положеннями цивільного законодавства щодо правочинів, укладених за участю малолітніх осіб (ст. 203, 215 ЦК України), відповідно до яких правочин має відповідати вимогам закону, зокрема щодо суб'єктного складу та волевиявлення сторін. Порухення цих вимог може бути підставою для визнання правочину недійсним [15].

У процесуальному аспекті укладення договору про надання правничої допомоги безпосередньо пов'язане із підтвердженням повноважень адвоката у суді. Відповідно до ч. 4 ст. 62 ЦПК України, повноваження адвоката підтверджуються ордером або довіреністю. Водночас підставою для виникнення таких повноважень є саме договір про надання правничої допомоги, що визначає обсяг та зміст представництва [12].

Разом із тим, укладення договору про правничу допомогу в інтересах дитини породжує низку складних питань, зокрема щодо можливого конфлікту інтересів між дитиною та її законними представниками. У таких випадках особливого значення набуває роль адвоката як незалежного суб'єкта, який повинен діяти відповідно до принципу найкращих інтересів дитини, навіть якщо позиція законного представника не повністю з ними збігається.

Таким чином, договір про надання професійної правничої допомоги в інтересах малолітньої дитини виступає складним правовим інструментом, який поєднує елементи цивільно-правового договору та процесуальної форми представництва, а його укладення та реалізація потребують врахування як норм матеріального і процесуального права, так і етичних стандартів адвокатської діяльності.

Укладення договору про надання професійної правничої допомоги в інтересах малолітньої дитини породжує не лише процесуальні, а й виразні етичні питання. За українським правом правничу допомогу здійснюється на підставі договору, а повноваження адвоката в суді підтверджуються, зокрема, ордером або довіреністю. Водночас малолітня особа не має повної цивільної дієздатності, а тому

договір щодо її представництва укладає законний представник. Саме тут виникає ключова етична проблема: адвокат формально вступає у договірні відносини з дорослим, але фактично має діяти в інтересах дитини, право якої на сім'ю та на належний судовий захист гарантується сімейним законодавством, ЦПК України, Конституцією України, а також міжнародними стандартами. Додатково українське законодавство визнає право дітей на безоплатну правничу допомогу, що підкреслює публічно-правову значущість такого представництва [16].

Перший етичний ризик полягає у можливому конфлікті інтересів між дитиною та її законним представником. У сімейних спорах саме батьки або інші законні представники нерідко є процесуально активними особами, але їхні інтереси не завжди збігаються з найкращими інтересами дитини. У таких ситуаціях договір із адвокатом, укладений законним представником, не може сприйматися лише як звичайний приватноправовий інструмент; він повинен оцінюватися крізь призму принципу найкращих інтересів дитини та права дитини бути почутою. Комітет ООН з прав дитини у Загальному коментарі № 14 прямо зазначив, що коли найкращі інтереси дитини формально оцінюються судом чи іншим органом, дитина потребує належного правового представництва, а у випадку потенційного конфлікту між сторонами - такого представництва на додачу до представника її поглядів або опікуна [17].

Другий етичний аспект стосується меж професійної автономії адвоката. Якщо законний представник наполягає на одній процесуальній позиції, а фактичні інтереси дитини свідчать про інше, адвокат опиняється між договірною лояльністю до формального замовника послуги та обов'язком діяти в інтересах дитини. Саме тому у справах, де є або може бути конфлікт між дитиною та батьками, міжнародні стандарти вимагають не просто формального представництва, а незалежного представництва дитини. Рекомендації Ради Європи щодо дружнього до дитини правосуддя передбачають, що дитина

повинна мати право на власного адвоката та представництво від власного імені у провадженнях, де є або може виникнути конфлікт інтересів між дитиною і батьками чи іншими особами; при цьому діти повинні мати доступ до безоплатної правової допомоги, а за наявності конфлікту компетентний орган повинен призначати «guardian ad litem» (опікуна/представника дитині для представництва її інтересів у конкретній справі) або іншого незалежного представника [18].

Третій етичний аспект пов'язаний із дитиноцентричністю комунікації. Представництво дитини не може зводитися до процесуального заміщення її волі. Рада Європи у своїх Керівних принципах щодо правосуддя, дружнього до дітей наголошує, що адвокати, які представляють дітей, повинні бути спеціально підготовлені у сфері прав дитини, вміти комунікувати з дітьми на рівні їхнього розуміння, надавати дитині необхідну інформацію та пояснення щодо наслідків її позиції, а судові рішення, які стосуються дитини, мають бути мотивовані й пояснені мовою, зрозумілою дитині. Комітет ООН з прав дитини також підкреслює, що належне визначення найкращих інтересів дитини неможливе без участі підготовлених фахівців, своєчасності процедури та права на перегляд рішень, якщо процесуальні гарантії не були дотримані [17], [18].

Порівняльно-правовий аналіз показує, що у європейських правових системах проблема незалежного представництва дитини вирішується більш деталізовано. Так, у Німеччині Закон про провадження у сімейних справах і справах неоспорюваної юрисдикції передбачає інститут спеціального процесуального представника дитини – «Verfahrensbeistand», який діє в інтересах дитини у сімейному провадженні. Окремо закон розмежовує правове представництво та незалежного представника інтересів дитини. Крім того, закон окремо регулює право дитини на подання скарги у справах, що її стосуються, з урахуванням віку та здатності діяти самостійно. Це свідчить про нормативне розмежування між батьківським представництвом і незалежним

процесуальним захистом інтересів дитини [19].

У Англії та Уельсі модель ще більш процесуально деталізована. Практичне положення 16А «Представництво дітей» до Правил сімейного судочинства вимагає, щоб судовий консультант міг «справедливо та компетентно» вести провадження від імені дитини, не мав інтересу, ворожого інтересу дитини, і діяв виключно на її користь. Крім того, у відповідних категоріях справ дитячий опікун «children's guardian» повинен призначити дитині соліситора, надавати дитині поради з урахуванням рівня її розуміння та інструктувати соліситора з усіх питань, релевантних інтересам дитини. У певних випадках, якщо дитина має достатній рівень розуміння, допускається її пряме інструктування соліситора. Така модель цінна тим, що вона чітко формулює критерії відсутності конфлікту інтересів, компетентності представника та обов'язок орієнтуватися саме на благо дитини, а не на волю батьків [20].

Порівняно з цими підходами, українське законодавство поки що більшою мірою виходить із класичної моделі законного представництва та загальних норм про договір про надання правничої допомоги. Воно не містить достатньо деталізованого механізму, який би прямо врегульовував: 1) коли саме у сімейній справі інтереси дитини вважаються такими, що конфліктують з інтересами законного представника; 2) хто і в якому порядку має ініціювати призначення незалежного представника дитини; 3) чи може дитина, з огляду на вік і зрілість, прямо комунікувати з адвокатом або впливати на визначення процесуальної позиції; 4) які спеціальні етичні стандарти повинен дотримуватися адвокат у справах, де його формальний клієнт і фактичний бенефіціар представництва — різні особи. Водночас міжнародні стандарти і порівняльне право демонструють, що саме ці елементи є визначальними для реального, а не декларативного захисту прав дитини.

З урахуванням наведеного, для вдосконалення національного законодавства доцільно запозичити кілька рішень. По-перше,

СІМЕЙНЕ ПРАВО

варто нормативно закріпити механізм призначення незалежного представника дитини у сімейних спорах, де існує або може виникнути конфлікт інтересів між дитиною та її законними представниками — за аналогією з німецьким або британським. По-друге, слід визначити у ЦПК України або спеціальному законі критерії достатнього рівня розуміння дитини, за яких її думка щодо представництва та процесуальної позиції повинна враховуватися більш активно. По-третє, доцільно деталізувати в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» або в Правилах адвокатської етики [21] спеціальні етичні стандарти адвоката у справах за участю дітей, зокрема правила реагування на конфлікт інтересів між дитиною та її законним представником. По-четверте, слід посилити елементи дружнього правосуддя до дитини: обов'язок зрозумілого пояснення дитині суті провадження, наслідків її позиції та мотивів судового рішення, а також розширити доступ дітей до безоплатної правової допомоги у сімейних спорах. Саме такі підходи прямо підтримуються Радою Європи та Комітетом ООН з прав дитини.

У підсумку можна констатувати, що етичний вимір договору про надання правничої допомоги в інтересах малолітньої дитини виходить далеко за межі загальних положень договірної права. У цій сфері договір повинен розглядатися як інструмент реалізації процесуальних гарантій дитини, а не лише як підстава виникнення повноважень адвоката. Саме тому подальше вдосконалення українського законодавства має відбуватися у напрямі поєднання договірної конструкції правничої допомоги з моделлю незалежного та дитиноцентричного представництва, яка вже закріплена в міжнародних стандартах і більш деталізовано реалізована у низці європейських держав.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки.

Договір про надання професійної правничої допомоги у справах щодо права дитини на сім'ю має складну правову природу, поєднуючи елементи цивільно-правового договору

та процесуального механізму реалізації права на судовий захист. У випадку представництва малолітньої особи такий договір укладається законним представником, однак спрямований на захист прав та інтересів дитини як самостійного носія прав.

Аналіз законодавства України (Цивільного кодексу України, ЦПК України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») та правової позиції Верховного Суду, викладеної у постанові від 31 січня 2024 року у справі № 645/5180/19, свідчить про те, що малолітня особа не може бути самостійною стороною договору про надання правничої допомоги, а тому ключового значення набуває належне визначення суб'єкта, який діє від її імені, а також відповідність договору найкращим інтересам дитини.

Представництво дитини адвокатом має виразний етичний вимір. Адвокат, вступаючи у договірні відносини із законним представником, зобов'язаний діяти не лише в межах волевиявлення формального клієнта, а передусім з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини. У цьому контексті особливості актуальності набувають питання запобігання конфлікту інтересів, забезпечення незалежності правничої допомоги та дотримання стандартів дитиноцентричної комунікації.

Міжнародні стандарти (зокрема практика Комітету ООН з прав дитини та рекомендації Ради Європи щодо дружнього до дитини правосуддя) формують підхід, за яким дитина розглядається як активний учасник процесу, що має право на незалежне правове представництво у випадках конфлікту інтересів із законними представниками.

Порівняльно-правовий аналіз законодавства європейських держав (Німеччини, Англії та Уельсу) свідчить про існування більш деталізованих моделей представництва дитини, які передбачають інститут незалежного представника («guardian ad litem», «Verfahrensbeistand»), чіткі критерії відсутності конфлікту інтересів та врахування думки дитини залежно від рівня її зрілості.

На відміну від цих підходів, українське законодавство не містить достатньо

СІМЕЙНЕ ПРАВО

деталізованих механізмів забезпечення незалежного представництва дитини та врегулювання конфлікту інтересів між дитиною і законним представником, що створює ризики формального, а не ефективного захисту прав дитини.

З метою вдосконалення національного законодавства доцільно:

- запровадити нормативно визначений механізм призначення незалежного представника дитини у сімейних спорах;
- деталізувати процесуальні гарантії участі дитини у судовому розгляді з урахуванням її віку та рівня зрілості;
- закріпити спеціальні етичні стандарти діяльності адвоката у справах за участю дітей;

– забезпечити узгодження норм цивільного процесуального законодавства, сімейного права та адвокатської етики;

– розвивати підходи дружнього правосуддя до дитини у національній правовій системі.

Таким чином, ефективне забезпечення права дитини на сім'ю та на судовий захист потребує переосмислення ролі договору про надання правничої допомоги як інструменту не лише договірному, а й гарантійного характеру. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на поєднання приватно-правової конструкції договору з публічно-правовими гарантіями захисту найкращих інтересів дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі №645/5180/19 URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117373798 (дата звернення: 21.04.2026).
2. Ватрас Володимир, Іван Калаур. «Актуальні питання надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності у цивільному судочинстві». Актуальні проблеми правознавства, no. 3, 2023, с. 91—96, arprj.wunu.edu.ua/index.php/arprj/article/view/1698.
3. Менжук М.В. Зміст принципу найкращих інтересів дитини та його практичне застосування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. Вип. 56. Том 1. 87–91. URL: dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37ae089d-a6e7-4255-9776-2c5fabaed13d/content.
4. Ступак О.В. Принцип «найкращі інтереси дитини» у цивільному судочинстві України. Дис. доктора філософії: 12.00.03. Київ, 2025. 267 с. URL: repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044.
5. Теремецький В. І., Білінська Л. В. Використання адвокатом медіативних технік та інструментів у кримінальному провадженні. Приватне право і підприємництво. 2024. Вип. 24. Ч. 2. С. 204–212. URL: ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24_2/70.pdf.
6. Дуліба Є. В. Теремецький В. І. Відносини між адвокатом і суддею: етична дилема. Science- Rise Juridical Science. 2024. No3 (29). С. 28–33. URL: journals.uran.ua/sr_law/article/view/314329/306029.
7. Якимчук С. О. Особливості дисциплінарної відповідальності за порушення правил адвокатської етики. Журнал східноєвропейського права. 2026. No 142. С. 163–170. URL: easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/01/yakymchuk_142.pdf.
8. Конвенція про права дитини: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20 листоп. 1989 р. Верховна Рада України. zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 21.04.2026).
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21—22. Ст. 135. zakon.rada.gov.ua/laws/main/2947-14#Text (дата звернення: 21.04.2026).
10. Огляд рішень Європейського суду з прав людини щодо права дитини бути почутою та врахування її найкращих інтересів. URL: court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_pravo_dutunu.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.04.2026).

СІМЕЙНЕ ПРАВО

11. Міщук І.В., Киричук Б.С. Універсальність і контекстуальність принципу забезпечення найкращих інтересів дитини в практиці Європейського суду з прав людини. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 01, 2026, частина 3. С. 251-256. URL: DOI doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.38 (дата звернення: 21.04.2026).

12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. No 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. No 40—41, 42. Ст. 492. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення: 21.04.2026).

13. Конституція України від 28.06.1996. No 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. 1996. No 30. Ст. 141. zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 21.04.2026).

14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012. № 5076-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 2. Ст.282. zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 21.04.2026).

15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40-44. Ст. 356. zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text (дата звернення: 21.04.2026).

16. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011. № 3460- VI. Відомості Верховної Ради. 2011. № 51. Ст. 577. zakon.rada.gov.ua/laws/main/3460-17#Text (дата звернення: 21.04.2026).

17. Конвенція про права дитини: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20 листоп. 1989 р. Комітет з прав дітей. Загальний коментар № 14 (2013) про право дитини на те, щоб її найкращі інтереси враховувалися як першочерговий критерій. Стаття 3 пункт 1 від 29.05.2013 року. URL: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (дата звернення: 21.04.2026).

18. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Комітет міністрів Ради Європи від 17.11.2010 року. URL: rm.coe.int/16804b2cf3 (дата звернення: 21.04.2026).

19. Закон Німеччини про провадження у сімейних справах та справах неоспорюваної юрисдикції (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit – FamFG) від 17 грудня 2008 р. (зі змінами). URL: gesetz-im-internet.de/famfg/ (дата звернення: 21.04.2026).

20. Практичне положення 16А «Представництво дітей» (до Правил сімейного судочинства 2010 року. Сполучене Королівство). URL: justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_16a (дата звернення: 21.04.2026).

21. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09.06.2017; зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15.02.2019. zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4 (дата звернення: 21.04.2026).

REFERENCES

1. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 31.01.2024 u spravi № 645/5180/19. URL: reyeistr.court.gov.ua/Review/117373798 (data zvernennia 21.04.2026).

2. Vatrás V., Kalaur I. Aktualni pytannia nadannia nepovnolitnii osobi povnoi tsyvilnoi diiezdatnosti u tsyvilnomu sudochynstvi. Aktualni problemy pravoznavstva. 2023. No. 3. P. 91–96. URL: appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1698.

3. Menzhul M. V. Zmist pryntsyphu naikrashchykh interesiv dytyny ta yoho praktychne zastosuvannia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiá «Pravo». 2019. Iss. 56. Vol. 1. P. 87–91. URL: dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37ae089d-a6e7-4255-9776-2c5fabaed13d/content.

4. Stupak O. V. Pryntsyp «naikrashchi interesy dytyny» u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy. Dys. doktora filosofii: 12.00.03. Kyiv, 2025. 267 p. URL: repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1044.

5. Teremetskyi V. I., Bilinska L. V. Vykorystannia advokatom mediatyvnykh tekhnik ta instrumentiv u kryminalnomu provadzhenni. Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo. 2024. Iss. 24. Part 2. P. 204–212. URL: ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24_2/70.pdf.

6. Duliba Ye. V., Teremetskyi V. I. Vidnosyny mizh advokatom i suddeiu: etychna dylema. ScienceRise: Juridical Science. 2024. No. 3(29). P. 28–33. URL: journals.urau.ua/sr_law/article/view/314329/306029.

7. Yakymchuk S. O. Osoblyvosti dystsyplinarnoi vidpovidalnosti za porushennia pravyl advokatskoi etyky. Zhurnal skhidnoevropeiskoho prava. 2026. No. 142. P. 163–170. URL: easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/01/yakymchuk_142.pdf.

8. Konventsiiia pro prava dytyny : Konventsiiia OON vid 20.11.1989. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (data zvernennia 21.04.2026).

9. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (data zvernennia 21.04.2026).

10. Ohliad rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny shchodo prava dytyny buty pochutoiu ta vrakhuvannia yii naikrashchykh interesiv. URL: court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_pravo_dutunu.pdf (data zvernennia 21.04.2026).

11. Mishchuk I. V., Kyrychuk B. S. Universalnist i kontekstualnist pryntsypu zabezpechennia naikrashchykh interesiv dytyny v praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo. 2026. Iss. 01. Part 3. P. 251–256. DOI: doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.38.

12. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 № 1618-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (data zvernennia 21.04.2026).

13. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (data zvernennia 21.04.2026).

14. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 № 5076-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (data zvernennia 21.04.2026).

15. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (data zvernennia 21.04.2026).

16. Pro bezoplatnu pravnychu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 02.06.2011 № 3460-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (data zvernennia 21.04.2026).

17. Konventsiiia pro prava dytyny: Konventsiiia OON vid 20.11.1989. Komitet z prav dytyny. Zahalnyi komentar No. 14 (2013) pro pravo dytyny na te, shchob yii naikrashchi interesy vrakhovувались yak pershocherhovyi kryterii. Stattia 3, punkt 1, vid 29.05.2013. URL: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (data zvernennia 21.04.2026).

18. Kerivni pryntsypy Komitetu ministriv Rady Yevropy shchodo pravosuddia, druzhnoho do ditei. Komitet ministriv Rady Yevropy vid 17.11.2010. URL: rm.coe.int/16804b2cf3 (data zvernennia 21.04.2026).

19. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG) vid 17.12.2008 (zi zminamy). URL: gesetz-im-internet.de/famfg/ (data zvernennia 21.04.2026).

20. Practice Direction 16A «Representation of Children» (to the Family Procedure Rules 2010). United Kingdom. URL: justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_16a (data zvernennia 21.04.2026).

21. Pravyla advokatskoi etyky : zatverdzeni Zvitno-vybornym zizdom advokativ Ukrainy 2017 roku 09.06.2017; zi zminamy, zatverdzhены Zizdom advokativ Ukrainy 15.02.2019. URL: zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4 (data zvernennia 21.04.2026).

Yakymchuk S. O. The Child's Right to a Family and Professional Legal Assistance: Procedural and Ethical Aspects of Concluding a Representation Agreement for Minors.

The article addresses the актуал problem of legal and ethical regulation of representation of minors in civil proceedings, particularly through the mechanism of concluding a legal services agreement in the interests of the child. The relevance of the topic is обусловлена the lack of proper normative regulation of contractual and procedural aspects of child representation, as well as the risk of conflicts of interest between the child and his or her legal representatives.

The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the procedural and ethical aspects of concluding a legal services agreement in the interests of minors, to determine its legal nature and limits of admissibility in the light of modern judicial practice. The methodological basis of the research includes general scientific and special legal methods, in particular formal-legal, comparative-legal, systemic methods, and analysis of case law.

The study establishes that a legal services agreement in cases involving minors has a complex nature and performs not only a contractual but also a guarantee function in ensuring the child's right to judicial protection. It is substantiated that an attorney, entering into contractual relations with a legal representative, must primarily act in the best interests of the child.

The scientific novelty lies in defining the legal services agreement as an instrument for implementing procedural guarantees of the child and in substantiating the need to introduce a model of independent child representation in Ukrainian law. The practical significance of the research consists in developing proposals for improving legislation, in particular regarding the introduction of an independent representative of the child and the specification of ethical standards of legal practice.

It is concluded that it is necessary to combine the contractual nature of legal assistance with the principle of the best interests of the child and to implement a child-centered model of representation in civil proceedings.

Keywords: child's right to a family, legal assistance, representation of minors, legal services agreement, civil proceedings, best interests of the child, child representation, conflict of interests, legal ethics, child-friendly justice.